

Tado Vrublevskio rankraščių kolekcijos

DANUTĖ LABANAUSKIENĖ

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka

Tadas Vrublevskis (Tadeusz Wróblewski; 1858–1925), savo bibliotekoje kaupęs svarbiausius mokslo, literatūros veikalus, rečiausias knygas, meno albumus, smulkius spaudinius, senąją periodiką, numizmatiką, muzeologiją, nedaug tėra žinomas kaip rankraščių kolekcijų komplektuotojas, jų sudarytojas, vertingų autografų ieškotojas. Remiantis archyviniais šaltiniais, išlikusiomis ataskaitomis, to meto bendradarbių atsiminimais ir T. Vrublevskio kaip rankraščių tvarkytojo veikla, norėtusi žvilgterėti į šio darbo ištakas, atsekti, kaip buvo kaupiami žymiausi rankraščių rinkiniai, kas šioje veikloje T. Vrublevskiui talkino, kokias kolekcijas sudarė jis pats ir kas jose iki šiol saugoma.

1891 m. po tėvo mirties atvykęs iš Peterburgo į Vilnių, T. Vrublevskis paveldėjo tėvų biblioteką drauge su butu Universiteto gatvėje. Koks knygų rinkinys iš pat pradžių jam atiteko, sunku spręsti, tačiau žinoma, kad knygos tada tilpo į dvi dideles spintas.¹ Nuo tol po advokato darbų kiekvieną laisvą minutę garsus advokatas savo biblioteką tvarkė ir gausino. Greta knygų didelį dėmesį jis skyrė būsimo rankraštyno kūrimui; stengėsi įsigyti nykstančių dvarų ir dvarelių archyvus, nepublikuotas mokslo ir literatūros vertybes.

Rankraščius komplektuodavo dažniausiai dviem būdais. Vienus jų T. Vrublevskis pirkdavo kartu su knygų rinkiniais. Tam reikalui jis panaudodavo dalį savo, gerai apmokamo advokato, pajamų, eikvojo ir iš tėvų paveldėtas santaupas. Kitus gaudavo dovanomis ir depozitu. Taip 1907 m. už 2500 rub. jis nupirko Henriko Pliaterio iš Pustynės biblioteką, 1909 m. už 1396 rub. Juzefo Cechanovičiaus (Ciechanowicz), rusų masono Ivano Jelagino knygų rinkinius su įdomiais ekslibrisais, kur būta, be abejo, ir rankraščių. 1911 m. per tarpininką T. Vrublevskis už 365 rub. įsigijo vertingus Juzefo Veisenhofo (Weysenhoff) rinkinius ir dovanai gavo generolo Jano Veisenhofo rankraštinus 1819–1926 m. žemėlapius.² Tais pat 1911 metais jis susitarė su *Vilniaus universiteto* monografijos autoriumi dr. Juzefu Bielinskiu (Bieliński), kad šis parduotų ilgus metus komplektuotą savo biblioteką ir rankraščius. Tokiu būdu T. Vrublevskio bibliotekos rankraštynas praturtėjo paties J. Bielinskio sukauptu rankraščių fondu ir daugeliu dokumentų, susijusių su senojo Vilniaus universiteto istorija. Čia suplaukė Vilniaus universiteto profesorių korespondencija, kaip antai prof. J. Volfgango (Wolfgang) autografai ir susirašinėjimas, žymaus bibliofilo M. Pelkos-Polinskio (Pelka-Poliński) bibliografijos ir matematikos užrašai, istoriko M. Balinskio (Baliński) kai kurie rankraščiai ir kt. Šios kolekcijos puošmena yra beveik visų Vilniaus autorių, rašiusių nuo XIX a. pradžios iki 1863 m., cenzūruotieji autografai, Vilniaus spaustuvininko Juozapo Zavadskio leidyklos archyvo dalis.³

Apie 1912 m. Vrublevskių biblioteka taip išaugo, kad jos įkūrėjas nebepajėgė vienas pats ją komplektuoti. Plėtėsi ir pažinčių ratas. Būdamas patyręs advokatas, didis tautų tolerantas ir europietiškos kultūros puoselėtojas, T. Vrublevskis palaikė ryšį su daugeliu žymių žmonių: Lietuvos ir kitų

1 Drège, Helena. Tadeusz Wróblewski jako założyciel biblioteki im. E. i E. Wróblewskich. Wilno, 1926.

P. 1.

2 Rygiel, Stefan, Drège, Helena. Biblioteka im. Wróblewskich w Wilnie, 1912–1931. Wilno, 1934.

P. 5.

3 Abramavičius, Vladas. Tadas Vrublevskis. Vilnius, 1960. P. 28.

kraštų intelektualais, mokslininkais, menininkais, spaudos darbuotojais. Jų būrys ir paskatino jį įkurti Eustachijaus ir Emilijos Vrublevskių bibliotekos draugiją (Towarzystwo „Biblioteka imienia Eustachego i Emilii Wróblewskich“) bei 1912 m. spalio 30 d. patvirtinti šios draugijos statutą. Draugijos komitetui vadovauti ėmėsi pats T. Vrublevskis, administruoti jam padėjo draugijos sekretorius Maksimiljanas Malinskis (Maliński), išdininkas Adomas Rimša, komiteto nariai Marijonas Strumila, Ksaveras Zubavičius (Zubowicz) ir kiti.

1913 m. vasario 1 d. laikraštyje *Kurjer Litewski* (Nr. 23) Mykolas Brenšteinas (Brensztejn) paskelbė draugijos dėka įsigytų rankraščių išsamią apyskaitą. Savo rankraščius Vrublevskių bibliotekai jau buvo perdavęs Ignatas Buchowieckis (Buchowiecki) iš Horodiščės, Dziešukas nuo Kauno, bajoras Juozapas Paulavičius iš Pavirvyčio Žemaitijoje, VU profesorius Valerijonas Gurskis (Górski), istorikas Aleksandras Zdanovičius (Zdanowicz), grafai Eustachijus ir Tadas Tiškevičiai (Tyszkiewicz). Buvo gautas prof. Zigmanto Jundzilo depozitas, susidedantis iš 195 senųjų aktų; 1916 m. – prof. Bronislavo Vrublevskio (Wróblewski) rankraščiai, apimantys 142 giminės dokumentus. Minėtini ir Adomo Karpovičiaus (Karpowicz) literatūriniai rinkiniai.⁴

Išlikusiose 1913–1917 m. T. Vrublevskio ataskaitose, kurias vėliau perėmė tuometinis Vilniaus viešosios ir universitetinės bibliotekos direktorius dr. Stefanas Rygielis (Rygiel; po T. Vrublevskio mirties paskirtas E. ir E. Vrublevskių bibliotekos vadovu), nurodoma, kad dažniausiai knygas ir rankraščius dovanodavo tokie draugijos nariai, kaip Liudvikas Abramovičius (Abramowicz), Mykolas Brenšteinas, dr. Juzefas Bielinskis, Mykolas Venslavskis (Węślawski), dr. Dmochovskis (Dmochowski).⁵

1919 m. T. Vrublevskis įsigijo dar vieną rimtą rankraščių fondą – Liudviko Zoštauto (Zasztowt) senų dokumentų kolekciją, užrašytą jam dar 1913 m. sudarytu testamentu.

Pirmojo pasaulinio karo metu draugijos veikla prablėso. 1922 m. T. Vrublevskis draugiją perorganizavo ir pavadino ją Eustachijaus ir Emilijos Vrublevskių bibliotekos mokslinės paramos draugija. 1922 m. statutu ši draugija skelbė, kad kaupys, saugos ir tvarkys bibliotekos knygas, rankraščius ir teiks mokslinę paramą besimokantiems. Į naujai sudarytą draugijos komitetą T. Vrublevskis vėl sukvietė žinomus mokslininkus, visuomenės veikėjus, artimus savo bičiulius, pats sau pasilikdamas vicepirmininko (rinkinių saugotojo) postą ir pareigas. Pirmininku tapo prof. Marijanas Zdziechovskis (Zdziechowski), sekretoriumi – Stanislavas Sadkovskis (Sadkowski), išdininku – teisėjas Janas Pilsudskis, nariais – Liudvikas Abramovičius, dr. Vitoldas Slavinskis (Sławiński), profesoriai Zigmantas Jundzilas, Stanislavas Koscialkovskis (Kościółkowski), Jurgis Landė (Lande).⁶

Draugijai atgijus, rankraštynas (dar T. Vrublevskio gyvenimo metais) pasipildė dvarininkų Buchoveckių (Buchowiecki), didikų Radvilų, Lopacinskių (Łopaciński) archyvų fragmentais, Baltosios Vokės dvaro aktais, vėliau gana turtinga ir įvairia kunigo asiologo, ekslibrisų rinkėjo Pranciškaus Tičkovskio (Tyczkowski) kolekcija ir kt.

Paskutinę savo bibliotekos ataskaitą Tadas Vrublevskis parengė 1925 m. sausio 1 d. Joje kalbama ne tik apie turimų rankraščių kiekį, jį atspindi ir paties tvarkytojo požiūrį į juos, savitą jų klasifikaciją. Bibliotekos archyvinę medžiagą, įsigytą iki 1925 m., T. Vrublevskis taip suskirstė: ten esą 2956 rankraščiai, 7626 laišakai, 17 099 aktai, 24 pergamentai, 197 rankraštiniai planai ir žemėlapiai⁷ – iš viso 10 803 vienetai. (Reiktų pasakyti, kad po Ta-

4 Rygiel, Stefan, Drège, Helena. Biblioteka im. Wróblewskich w Wilnie, 1912–1931. Wilno, 1934.

P. 6, 8.

5 Ten pat. P. 8.

6 Drège, Helena. Tadeusz Wróblewski jako założyciel biblioteki im. E. i E. Wróblewskich. Wilno, 1926.

P. 3.

7 Ten pat.

do Vrublevskio mirties 1925 m. liepos 3 d. iki 1939 m. pabaigos E. ir E. Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius išaugo beveik dvigubai ir siekė apie 20 000 vienetų.)

T. Vrublevskis ne tik rinko ir kaupė rankraščius, bet ir savaip juos klasifikavo, katalogavo, inventorino, stengėsi bent trumpai aprašyti. Tai kruopštaus ir sąžiningo darbo pavyzdys. Tvarkė pats ir padėjėjų turėjo nedaug. Jų atsirasdavo, tačiau trūko lėšų jiems įdarbinti. Taip į gautą Povilo Javorskio laišką su prašymu priimti jį dirbti į biblioteką – jis esąs 26 metų amžiaus, baigęs Kauno gimnazijos šešias klases – bibliotekos draugijos komitetas 1913 m. atsakė, jog biblioteka išikūrusi privačiame bute ir jokių apmokamų darbuotojų samdyti negali.⁸ Už sukauptas lėšas tuo metu buvo perkamas žemės sklypas bibliotekos pastatui.

Tarp išlikusių aplinkraščių radome įvardytą tik vieną bibliotekinio-archyvinio darbo pagalbininkę – Teresę Zakševskaitę (Zakrzewska, 1852–1939), buvusią prancūzų kalbos mokytoją, Vilniaus savišvietos ratelių dalyvę, 1902–1915 m. tvarkiusią T. Vrublevskio knygas ir rankraščius. (Vėliau ji – Vilniaus m. viešosios bibliotekos vadovė.) Todėl T. Vrublevskio gyvenimo metais ne visa rankraštinė medžiaga buvo prieinama ir dar nelengva buvo ja pasinaudoti. Kai Vitoldas Siekierka 1913 02 11 paprašė paieškoti dokumentų apie savo giminę, draugijos komitetas atsakė, kad bibliotekos archyvas nėra sutvarkytas, ir paieškos jame bus galimos tik tada, kai rankraščiai bus perkelti į naują pastatą.⁹

Pritrūkdavo lėšų ir rankraščiams pirkti. Tais pačiais metais A. Kocejovskai (Kociejowska), V. Fedorovičiui (Fedorowicz) ir St. Kočarovskiui (Koczarowski) su apgailėstavimu buvo pranešta, jog biblioteka, statydama naują būstą, neturi galimybės ir pinigų, kad įsigytų jų siūlomus rinkinius.¹⁰

Tarp visų E. ir E. Vrublevskių bibliotekos rankraščių rinkinių norėtusi išskirti paties Tado Vrublevskio sudarytas ir pagal to laiko reikalavimus aptvarkytas keturias rankraščių kolekcijas, pažymėtas fondo numeriais F 155, F 20, F 9, F 7.

T. Vrublevskio vardu pavadintame 155 fonde randame T. Vrublevskio teisinės veiklos rankraščius ir autografus, jo gintas garsias politines teismo bylas. Tarp jų yra ir mažiau spaudoje minėtų, bet įsimintinų. 1904 m. T. Vrublevskis nuo caro cenzūros persekiojimo gynė lietuvių literatūros kritiką Povilą Višinskį, 1906 m. bibliotekininką ir švietėją Stanislovą Didžiulį iš Griežionėlių; 1907–1908 m. – poetą Jakubą Kolasą ir Jono Biliūno bičiulę baltarusių rašytoją Aloizą Ciotką-Paškievič.

Kitas T. Vrublevskio sudarytas fondas, įvardytas kaip „Teismų aktai“ (F 20), ne visai atitinka savo pavadinimą. Jame T. Vrublevskis sukauptė pavienius XVI–XIX a. dokumentus, įvairių Lietuvos dvarų archyvų rankraščius: bajorų šeimų genealogijas, testamentus, kilnojamojo turto sąrašus. Čia ir Anykščių, Godingos, Maišiagalos, Rumšiškių, Telšių bei kitų valsčių žemės ribas nustatantys dokumentai, teisiniai aktai. Taip pat nemažai žinių aptinkame apie Vilniaus miestą, jo gyventojus, amatininkų cechus, atskirus Vilniaus namus ir sklypus.

Iki šio tebėra išsaugotos šių abiejų fondų (F 155 ir F 20) inventoriaus knygos.

Bendrąjį fondą (F 9) T. Vrublevskis komplektavo taip: fondo pradžią sudarė Vilniaus medikų draugijos pirmininko dr. J. Bielinškio autografai ir jo surinkti XIII–XIX a. dokumentai; čia buvo sudėti filomatų rankraščiai, Adomo Mickevičiaus autografai, J. Zavadskio knygyno bei spaustuvės archyvo dalis, Motiejaus Valančiaus 1861–1863 m. atsišaukimai į liaudį ir kt. Vėliau tą tęstinį fondą T. Vrublevskis

⁸ Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau MAB), F. 156-76.

⁹ MAB, F. 75-127.

¹⁰ Ten pat.

papildydavo naujai gaunamais rankraščiais, susijusiais su Lietuvos istorija, Vilniumi, Vilniaus universitetu. Šį fondą taip pat apibendrina iki šiol išlikęs tų laikų inventorių.

Bene unikaliausias iš visų paminėtų keturių fondų yra T. Vrublevskio ilgus dešimtmečius kauptas žymių asmenų laiškų rinkinys, pavadintas „Autografų kolekcija“ (F 7). Rinkinį sudaro 2272 vienetai (vienete kartais vienas, o dažnai keletas, keliasdešimt ar net šimtas laiškų), apimantys 1626–1925 m. laikotarpį. Šiuos vienetus sudarinėjo pats T. Vrublevskis: jis suskaičiavo laiškus (puslapių nenumeruodamas, neanotuodamas turinio), savo ranka įrašė adresantus. Kolekcijos rankraščiai atspindi plačią visuomeninio gyvenimo panoramą, naujomis detalėmis papildė vieno ar kito asmens biografiją. Čia rasime XVII–XIX a. Lietuvos didikų, visuomenės veikėjų susirašinėjimą; gamtininkų Stanislavo Bonifaco Jundzilo, Jurgio Pabrėžos, švietėjų Lauryno Ivinskio, brolių Antano ir Vincento Juzumų, Kazimiero Skrodzkiego, Mikalojaus Akelaičio, Mikalojaus Katkaus laiškus, rašytojų Motiejaus Valančiaus, aušrininkų Juozo Miglovaros, Mečislovo Davainio-Silvestraičio, Juozo Tumo-Vaižganto, Jono Basanavičiaus ir kitų autografus.¹¹ Autentiška ranka primarginti puslapiai į mus prabyla mokslo, kultūros ir meno garsenybių balsais. Tarp jų kalbininkas J. Boduenas de Kurtenė (Baudouin de Courtenay), istorikas prof. J. Lelevelis (Lelewell), astronomas M. Počobutas (Poczobutt-Odlanicki); bibliografi K. Estreicheris ir G. Korbutas; esperanto kalbos kūrėjas L. Zamenhofas; rašytojai J. Lakorderas (Lacordaire), L. Mejė (Meillet), J. Kraševskis (Kraszewski), M. Konopnicka; dailininkai M. Andriolis (Andriolli), B. Ruseckas, F. Ruščicas (Ruszczyc), V. Smakauskas; muzikai F. Listas (Liszt), S. Moniuška (Moniuszko), N. Paganinis (Paganini) ir daugelis kitų. Čia ir Vrublevskių giminės išpūdingai gausus (48 vienetai, 799 laiškai) epistoliarinis palikimas: Tado Vrublevskio tėvo, motinos, brolių Augustino, Kazimiero (anksti mirusio), tolimesnių giminaičių, o ir jo paties laiškai, rašyti iš tremties. Šiuo metu „Autografų kolekcija“ lengvai prieinama – ji jau turi savo spausdintą katalogą.¹² Rengiant jį spaudai, stengtasi išlaikyti T. Vrublevskio sudarytus vienetus, bet laiškai kataloge sudėlioti jau ne pagal gavėją, o pagal siuntėją, tikrąjį autografo reiškęją. Jie įdėmiai iš naujo perskaityti, jų turinys trumpai anotuotas, paminint žymesnių laiške aprašomų asmenų pavardes.

Visos šios ir kitos rankraščių kolekcijos T. Vrublevskiui gyvam esant buvo sutelktos jo bute. Ten jas T. Vrublevskis rūšiavo ir tvarkė. Jų aplinkoje jis dirbo ir brendo. Atokvėpio valandėlėmis svetingai atverdavo duris bičiuliams. Kiekvieną ketvirtadienį savo bute-bibliotekoje T. Vrublevskis rengdavo tradicines pokalbių, diskusijų popietes. Į jas atsilankydavo daktaras Andrius Domaševičius, Lietuvos nepriklausomybės akto signataras, bibliofilas ir diplomatas Jurgis Šaulys, ekonomistas Albinas Rimka, advokatas Vladas Stašinskas, trys broliai Biržiškos ir kiti lietuviai, taip pat lenkų, ukrainiečių, baltarusių inteligentija. „Aš asmeniškai pažįstu daugelį žmonių, – dar jaunystės metais rašė T. Vrublevskis, – visai kitokių pažiūrų nei mano, tačiau sugebu ir privalau juos gerbti, nes moralė priklauso ne nuo pačių įsitikinimų, o nuo jų panaudojimo ir pritaikymo gyvenime“.¹³ Jo butas Universiteto gatvėje, kaip atsimeina amžininkai, dvelkė Vilniaus egzotika. „Bibliotekos lentynų fone, kambaryje, kurio atmosfera skatino mokslinio darbo rimtį, tvyrojo tylą ir ramybę, kai šeimininkas, apsilikęs daktaro toga, priiminėdavo svečius, dažniausiai sekmadienį po vidudienio. Čia jis pasakodavo apie tai, ką matė, ir apie tuos, kuriuos pažinojo.“¹⁴ O paži-

11 Labanauskienė, Danutė. Lituaništiniai rankraščiai Autografų kolekcijoje (F 7) // Knygotyra. Nr. 12 (19) (1984), p. 92-97.

12 Autografų kolekcija: katalogas / sudarė D. Labanauskienė. Vilnius. 1989. 260 p.

13 MAB, F. 7 – 2045 b, l., lap. 13. (1882 07 31 laiškas broliui Augustinui).

14 Cat. Ś. P. Tadeusz Wróblewski // Słowo. 1925, 5 lipca.

nojo jis daug – visą rusų ir lenkų inteligentų pasaulį. Knyga, kaip ir rankraštis, buvo didžiausias T. Vrublevskio pomėgis, ne vien gilus jo žinių šaltinis, bet ir artimiausias draugas.

Gausi, didelė biblioteka steigėjo valia turėjo būti perduota valstybės globai su sąlyga, kad joje sukaupti rankraščių ir knygų lobiai niekada nebus išvežti iš Vilniaus ir kad jais nemokamai galės naudotis visi norintys, nepriklausomai nuo kilmės ar tautybės. 1922 m., J. Basanavičiui pasiūlius, T. Vrublevskis buvo išrinktas Lietuvių mokslo draugijos garbės nariu.

Ilgus dešimtmečius ieškodamas unikalių veikalų ir rankraščių, didysis bibliofilas netapo tokiu kolekcininku, kuriam terūpi vien jo kolekcionuojamų objektų kiekis ir skaičius ar būsimas pelnas. Priešingai – jis dirbo kitiems, Vilniaus, Lietuvos visuomenei. Knygas ir unikalius tekstus, dokumentus ir autografus T. Vrublevskis mokėjo vertinti ir pasirinkti. Jo įgyti rankraščiai sudarė branduolį, rodė jo sumanytą ir pasirinktą tinkamą jų klasifikavimo, komplektavimo sistemą, kuria remiantis rankraštynas augo ir toliau. Nors šiuo metu Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje saugoma per 250 000 rankraščių vienetų (363 fondai), žymiojo advokato ir bibliotekos puoselėtojo sudarytos ir įsigytos rankraščių kolekcijos iki šiol yra vienos reikšmingiausių.

T. Wróblewski' manuscript collections

S U M M A R Y

A notable Vilnius' lawyer and bibliophile T. Wróblewski (1858–1925) – the founder of Vilnius E. and E. Wróblewskies' library. He also famous for his manuscript collections. In 1912 the society of „The Wróblewskies' library friends“ and some wellknown Vilnius cultural personalities helped him a great deal to find and collect documents of Lithuanian domains from various estates. All his life T. Wróblewski had been collecting and buying archival documents, valuable autographs and precious manuscripts.

This article deals with 4 manuscript collections, founded and described by T. Wróblewski himself. These collections were classified in such funds as „The Fund of cases pleaded by T. Wróblewski“ (F 155); „Court statements“ (F 20); „Autographs' collection“ (F 7) and the greater part of „General Fund“ (F 9). All these collections as the others ones are stored in the Manuscript Department of the Library of the Lithuanian Academy of Science and are important to now.